

Türkçe Eğitimi Açısından Mehmet Akif Ersoy'un Şiirlerinde Kalıp Söz Varlığının Değerlendirilmesi

Evaluation of Pattern Vocabulary in Mehmet Akif's Poems in Terms of Turkish Education

Nil Didem ŞİMŞEK¹

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 26.04.2022

Kabul Tarihi / Accepted: 25.05.2022

Doi: 10.48146/odusobiad.1109153

Atıf / Citation: Şimşek, N. D., (2022). "Türkçe Eğitimi Açısından Mehmet Akif Ersoy'un Şiirlerinde Kalıp Söz Varlığının Değerlendirilmesi" ODÜSOBİAD Özel Sayı 105-122, Doi:10.48146/odusobiad.1109153

Öz

Ana diline büyük bir anlatım gücü kazandıran kalıp sözler aracılığıyla ulusların kuşaktan kuşağa aktarılan yaşam deneyimlerini görmek mümkündür. Bir ulusun bilgeliği bu sözlerin içinde saklıdır. Bunlar, içinde kültür birimlerini taşıyan yapılardır. Bu uzlaşımsal kodlar, insanoğlu iletişime ilk başladığı andan beri yoğun duygu ve bilgileri taşıyan dil depolarına dönüşmüştür. Bu kodların taşıyıcısı olan edebî metinlerde insanlığın zihinsel yapısını ve hafızasını buluruz. Bu metin yapıları içinde iletişimsel amaçlar için üretilmiş ve kalıcılığı en yüksek olanlar şiirlerdir. Bu metin yapısı, alıcısına ait olduğu unsurun bir repertuarını sunar. Çünkü okuyucu, kendisine uygun olan bağlamı bu yapılar üzerinden çok daha kolay tanır. Türk şiirinin gerçek realizmini bulduğu bir şair olan Mehmet Akif'te bu kültür birimlerini yoğun bir şekilde görmek mümkündür. Şairin şiirlerinde özellikle üzerinde durduğu kavramlar; onun milliyetçiliğini, mahalliliğini ve halkçılığını gözler önüne serer. Şair, bu durumun bir sonucu olarak yaşadığı toplumun bütün özelliklerini şiirlerine yansıtır. Hece veznini hiç kullanmadığı hâlde, topluma seslenme amacını benimsediği için sade bir dille şiirlerini yazmıştır. Şiirlerinde konuşma dilini canlı bir şekilde kullanması, onun âdeta kendi iletişim kanallarını ürettiğini göstermektedir. Bu açıdan bu araştırmada Mehmet Akif'in şiirlerinde yer alan kalıp sözler değerlendirilmiş ve bu söz varlığının Türkçe eğitimi açısından önemi ele alınmıştır. Araştırmayı gerçekleştirebilmek için nitel araştırma yöntemi kullanılmış; veriler doküman incelemesi yoluyla toplanmıştır. Araştırma sonucunda incelenen şiirlerinde 212 farklı kalıp söz tespit edilmiştir. Şiirlerde "ayrılık, bâtıl inançlar, yüceltme, minnet/teşekkür" bildiren kalıp sözlere rastlanılmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Akif Ersoy, Şiir, Kalıp Sözler, Söz Varlığı, Türkçe Eğitimi

Abstract

It is possible to see the life experiences of nations that have been transferred from generation to generation through the stereotypes that give a great expressive power to the mother tongue. The wisdom of a nation is hidden in these words. These are structures that contain cultural units. These conventional codes have turned into language warehouses that carry intense emotions and information since the first time human beings started communicating. We find the mental structure and memory of humanity in literary texts that are the carriers of these codes. Among these text structures, poems are produced for communicative purposes and have the highest permanence. This text structure offers its recipient a repertoire of the element to which it belongs. Because the reader can recognize the appropriate context much more easily through these structures. It is possible to see these cultural units intensely in Mehmet Akif, a poet in whom Turkish poetry finds its realism. The concepts that he especially emphasized in his poems; reveals his nationalism, localism and populism. As a result of this situation, he reflects all the characteristics of the society he lives in to his poems. Although he never used the syllabic meter, he wrote his poems in a plain language because he adopted the aim of addressing the society. The vivid use of spoken language in his poems shows that he almost produces his own communication channels. In this respect, the formulaic expressions in Mehmet Akif's poems were evaluated and the importance of this vocabulary in terms of Turkish education was mentioned. Qualitative research method was used to carry out the research; Data were collected through document review. As a result of the research, 212 different phrases were identified in his poems. No words were found in the poems stating "separation, superstitions, exaltation, gratitude/thank you".

Keywords : Mehmet Akif Ersoy, Poetry, Formulaic Expressions, Vocabulary, Turkish Education

¹ Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, nilsimsek@sdu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-3494-1971

Giriş

Dil, bir milletin kültür öğelerini yansıtan ayna olmakla birlikte sosyal bir varlık olarak milletin temelini oluşturur. Kültürel mirasın taşıyıcısı olarak da varlığını gelecek kuşaklara aktarır. Dilin içinde milletlerin düşünce sistemi saklıdır. Dolayısıyla dilin açığa çıktığı her alan; o milletin kültürünü, tarihini, erdemlerini, sanatını, değerlerini ve inancını da açığa çıkarır. Millet kavramını oluşturan unsurların başında gelen dil, kültürün oluşması ve yaşamasında da büyük etkiye sahiptir (Küçük, 2014). Dil, insanlar arasındaki iletişimi sağlamakla birlikte insanın çevresiyle olan ilişkisini de sağlar. Bu iletişim, anlam yüklü birimler aracılığıyla gerçekleşir. Gösterge adı verilen bu birimler; bir anlam birimle (kavramla) bir ses birimin (ses imgesinin) birleşimidir (Özkan, 2015, s. 68). Dilsel göstergeler, sözcüklerdir ve gerçek dünyada var olan durumları, düşünceleri, nesnelere, varlıkları tanımlamaktadırlar. Bu göstergeler, toplumsal uzlaşmalar aracılığıyla değer kazanırlar ve biçimlendikleri toplum ve kültür içerisinde, kendi söz varlıklarını oluştururlar (Şimşek, 2015, s. 811).

Dil göstergelerinin art arda gelerek oluşturdukları bu anlamlı yapılar (metinler) metin içi ilişkilerle bağdaşık hâle gelirler. Bu ilişkileri kuran anlamlı dil birlikleri (dille ilgili özellikler) metni anlamlandırma sürecine katkıda bulunurlar. Böylece edebî metinlerde; bu anlam yüklü birliklerin alıcısıyla arasında ortak dilsel kodlar oluşur. Böylece gönderici ile alıcı arasında bir dilsel anlaşma sağlanmış olur. Bu anlaşmanın ortak ögesi koddur ve gönderici bu kodla iletişimi oluşturur. Alıcı bu kodu bilmiyorsa (ortak ögeyi tanıımıyorsa) iletiyi (sözlü ya da yazılı mesajı) çözemez. Gönderici ile alıcı aynı kodu paylaşmıyorsa iletişim de gerçekleşmez (Özkan, 2015). İşte söz varlığı, simgelerle göstergelerin bir arada bulunmasından doğar ve o dile mensup toplumların dünya görüşünün yansıtıcısı, maddi ve manevi kültürünün bir görüntüsü durumundadır (Aksan, 1996). Dolayısıyla o dili öğrenmeye çalışan biri için bu yansıtıcıları çözmek çok önemlidir.

Söz varlığını; bir toplumun söz dağarcığında yer alan kelimeler toplamı (Korkmaz, 2003, s. 144) şeklindeki tanımlamanın yanında bir dilde kullanılan sözlüksel birimlerin oluşturduğu bütün şeklinde tanımlayanlar da vardır (Aksan, 2002; Günay, 2007). Aksan (1996, s. 7; 2002, s. 13), bir dilin söz varlığını oluşturan unsurları şu şekilde sıralar: sözcükler, anlatım kalıpları, deyimler, atasözleri, kalıp sözler, kalıplaşmış sözler, terimler, yabancı dillerden gelme atasözleri, yabancı dillerden gelme deyimler, yabancı dillerden gelme kalıp sözler, yabancı dillerden gelme kalıplaşmış birtakım özdeyişler.

Görüldüğü gibi söz varlığı sadece sözcükleri değil kalıplaşmış hâlde bulunan birimleri de içerir. Gerçek anlamlarıyla kullanılabildikleri gibi değişmece anlam da kazanabilirler (Gökdayı, 2019, s. 21). Dil ediniminde ve üretiminde kalıp söz varlığının önemli bir rol oynadığı açıktır. Bu formül dizileri, uzun süreli bellekte depolanan tek ya da çok kelimeli birimlerdir. Birçok çalışmada kalıp sözler, hem çocuk hem de yetişkin dil edinimi ile ilişkilendirilmiştir (Demir & Uzdu Yıldız, 2016; Nattinger & DeCarrico, 1992; Searle, 1969; Wray & Perkins, 2000). Konuşma akıcılığı üzerine yapılan çalışmalar, bu formüllerin konuşmanın düzgünlüğünü ve hızını korumak için gerekli olduğunu ve özellikle metinsel uyumun geliştirilmesi açısından yazılı anlatımda da önemli bir rol oynadığını göstermektedir (Wood, 2002). Edinim ve üretimde kalıp sözlerin rolü göz önüne alındığında, bu söz varlığını öğretmeye ve kazandırmaya doğrudan sınıfta başlamanın önemi yadsınamaz bir gerçektir. Hatta bunların doğru metinler aracılığıyla yapılması da söz varlığının kazandırılmasında pratiklik sağlar.

Söz varlığını oluşturan sözlüksel birimler; sözcükler ve kültür aktarımını sağlayan kalıplaşmış dil birimleridir. Kalıplaşmış dil birimleri içerisinde yer alan atasözleri, deyimler, ikilemeler ve birleşikler dışında kalıp sözler (Gökdayı, 2019, s. 23) yer almaktadır. Gökdayı (2019, s. 23) çalışmasında sözlük çalışması yapanların sadece dildeki sözcüklerle değil kalıplaşmış dil birimleriyle de ilgilenmeleri gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca Türkiye Türkçesi söz varlığı çalışması yapanların bu birimler içinde yer alan kalıp sözleri diğer söz varlığı birimlerine göre daha az araştırmalarını eleştirmektedir. Okuyan Yazıcı (2012, s. 35) da çalışmasında söz varlığının kapsamını betimlerken deyim, atasözü, ikileme ve kalıp sözlerin üzerinde tek tek durur. Kalıp sözleri; insanların toplum yaşamlarında, belli bir kültürün ürünü olarak kullandıkları *ilişki sözleri* olarak tanımlar. Aksan (1996, s. 35) da konuyla ilgili çalışmasında kalıp sözler yerine *ilişki sözleri* terimini tercih etmektedir. Bu sözler; aynı dili konuşan bir toplumun kültürüne ışık tutar. Toplumun inançlarını, insan ilişkilerindeki ayrıntılarını, gelenek ve göreneklerini yansıtır (Aksan, 1996, s. 90). Aksan'a (1996, s. 35) göre bu sözler; toplumun bireyleri arasındaki ilişkilerde kullanılan ve artık gelenek hâlini almış birtakım sözlerdir. Sözlü ve yazılı dilde kullanılan kalıp sözlerle günlük iletişim durumlarında sıklıkla karşılaşmaktadır. Örneğin Türk kültüründe sabahları selamlama

ifadesi olarak *günaydın*; yemek yiyenlere söylenen *afiyet olsun*; yeni bir eşya alana bir dilek ifadesi olarak *hayırlı olsun*; bir yakını kaybedene *başın sağ olsun*, *Allah rahmet eylesin*; doğum yapana *gözünüz aydın*; çocuğu yeni doğan birine *güle güle büyütün*; bir yolculuğa çıkan birine *güle güle gidin* (ikinci çoğul kişi için nezaketen yeni bir dilbilgisel yapıya bürünmüş) şeklinde kullanılan ifadeler birer kalıp sözdür. Görüldüğü gibi bu birimler, Türk kültürünün özelliklerini yansıtan önemli göstergelerdir.

Belli durumlarda söylenmesi gelenek olmuş bu klişe sözler, toplumun yaşamıyla ve kültürüyle ilgili bilgi verir. Genelde selamlaşma, doğum, ölüm, evlenme gibi olaylar karşısında kullanılan bu sözler aynı zamanda bir minneti dile getirmek, bir iyi dileği belirtmek için edilen dualar, kızgınlıkla söylenen beddualar, küfürler, yeminler için de kullanılır (Canbulat & Dilekçi, 2013, s. 217). Konuyla ilgili yapılan çalışmalarda kalıp sözlerin farklı özellikleri üzerinde durulmuştur. Örneğin Tannen ve Özbek (1981, s. 38), bu sözlerin işlevleri üzerinde durmuş ve kullanımları çok sınırlı birimler oldukları için toplumun üyelerinin kalıp sözler üzerinde değişiklik yapma tasarruflarının olmadığını belirtmişlerdir. Çotuksöken (1994, s. 8) ise araştırmasında konuyu yapısal özellikler bakımından değerlendirmiş; kalıp sözlerin en az iki sözcükten oluşan ve yeni bir kavramı oluştururken sözcüklerin temel anlamlarını kaybetmeden durumu ya da eylemi karşılayan söz öbekleri olduğunu belirtmiştir. Gökdayı (2019, s. 101) araştırmasında kalıp sözleri anlamlarına göre 17 alt başlığa ayırarak kalıplaşmış dil birimleri içinden *kalıp sözleri* şu şekilde göstermiştir (Tablo 1):

1. Hayır dua ve iyi dilek bildiren kalıp sözler Güle güle gidin Mutlu yıllar İyi bayramlar Doğum günün kutlu olsun Allah razı olsun Allah ne muradın varsa versin	2. Küfür, beddua-ilenc bildiren kalıp sözler Lanet olsun Allah kahretsin Allah cezasını versin Allah bela(sı)nı versin	3. Duygusal tepkileri dile getiren kalıp sözler Allah aşkına Aklına şaşayım Güleriz ağlanacak halimize Allah çarpsın Güler misin ağlar mısın?
4. Selamlaşma bildiren kalıp sözler Günaydın İyi akşamlar Selamünaleyküm İyi günler Merhaba	5. Ayrılık bildiren kalıp sözler Hoşça kal Görüşmek üzere Elveda İyi yolculuklar Allah'a ısmarladık	6. Batıl inançları bildiren kalıp sözler İyi saatte olsunlar Şeytan kulağına kurşun Nazar değmesin Elem tere fiş kem gözlere şiş
7. Bir istek bildiren kalıp sözler Sadede gelelim Bana müsaade Bize de buyurun Gereğini arz ederim Durakta incek var Saatiniz var mı? Ateşiniz var mı?	8. Konuşanı veya dinleyeni yüceltme bildiren kalıp sözler Senden (sizden) iyi olmasın Rahatsız ediyorum Rica ediyorum Sözünü balla kestim Estağfurullah	9. Bir isteği kabul veya reddetme bildiren kalıp sözler Baş üstüne Eyvallah Amenna Allah derim Âmin Emredersiniz Maalesef
10. Dinleyeni eleştirme, uyarma, tehdit etme bildiren kalıp sözler Ben sana gösteririm Benden günah gitti Benden söylemesi Dikkat Dikkatli ol Kendine dikkat et	11. Genel bir davranış veya düşünce bildiren kalıp sözler Korkunun ecele faydası yoktur Tarih tekerrürden ibarettir Tebdil-i mekânda ferahlık vardır Her şey olacağına varır	12. Töre, gelenek ve kültürel değerleri yansıtan kalıp sözler Elçiye zeval olmaz Yediğin içtiğin senin olsun gezdiğin yerleri anlat

Ağına acı biber sürerim Alacağın olsun Allah'tan korkmaz kuldan utanmaz		Ölülerin ardından kötü söz söylenmez Ellerinizden öperim Küçüklerin gözlerinden öperim Ayıptır söylemesi
13. Dini inançları bildiren kalıp sözler Allah bilir Günah! Allah kerim Kadere meydan okunmaz Allah'tan geldi Takdir-i ilahi	14. Soru sorup cevap isteyen kalıp sözler Eş olarak kabul ediyor musunuz? Hemşe(h)rim memleket nere? Merhumu nasıl bilirdiniz?	15. Özür dileme bildiren kalıp sözler Pardon Af edersin Kusura bakma Kusura kalma Özür dilerim
16. Sembolik olarak ödüllendirme bildiren kalıp sözler Aferin Bravo Berhudar ol Su gibi aziz ol El öpenlerin çok olsun	17. Minnet, teşekkür bildiren kalıp sözler Teşekkür ederim Teşekkürler Sağ ol(un) Elin(iz)e sağlık Zahmet oldu	

Tablo 1. Gökdayı'nın (2019, s. 101) kalıp sözler listesi

Gökdayı (2019) bu alt başlıkları (Tablo 1) sadece kalıp sözler için oluşturmamıştır. Gökdayı (2019, s. 106), bunların diğer kalıplaşmış birimler için de geçerli olduğunu ifade etmiştir.

Gökdayı'nın (2019) mevcut sınıflandırmasının dışında kalıp sözlere ilişkin farklı sınıflandırmalar da vardır. Örneğin Canbulat ve Dilekçi (2013) araştırmalarında kalıp sözleri işlev, bağlam ve anlam açısından değerlendirerek bir sınıflandırmaya gitmişler ve üç ana başlıkta (*hayır dua, beddua ve toplumsal-kültürel ilişkilerde kullanılan kalıp sözler*) ele almışlardır. Bu başlıklardan *toplumsal-kültürel ilişkilerde kullanılan kalıp sözleri* aşağıda Tablo 2'de belirtildiği gibi 17 başlık altında toplamışlardır.

Selamlaşma bildirenler kalıp sözler	Dini inanç bildiren kalıp sözler
Karşılama kalıp sözleri	Bir isteği kabul veya reddetme bildirenler kalıp sözler
Hatır sorma kalıp sözleri	Uyarma, eleştirme veya tehdit etme bildiren kalıp sözler
Vedalaşma (uğurlama) kalıp sözleri	Tebrik etme kalıp sözleri
Yüceltme bildirenler kalıp sözleri	Özür dileme kalıp sözleri
Teşekkür etme kalıp sözleri	Bir istek bildiren kalıp sözler
Söz verme kalıp sözleri	Soru cevap isteyen kalıp sözler
Duygusal tepki bildiren kalıp sözler	Genel bir davranış veya düşünce bildiren kalıp sözler
Diğer toplumsal ilişkilerde kullanılanlar kalıp sözler	

Tablo 2. Canbulat ve Dilekçi'nin (2013) toplumsal-kültürel kalıp söz sınıflandırması

Âşık edebiyatında kalıp sözlerin varlığı üzerine çalışan Özdemir (2015), âşık şiirlerinde bulunduğu kalıp sözlerin özelliklerine göre bir değerlendirme yapmış ve 16 tane başlık belirlemiştir. Böylece 17, 18 ve 19. yüzyıllarda yaşamış âşıkların halkın diliyle, halkın duygularını nasıl ifade ettiklerini bulduğu kalıp sözler üzerinden açıklamıştır. Özdemir (2015), kalıp sözleri Gökdayı'nın (2019) sınıflandırmasına benzer bir şekilde Tablo 3'te belirtildiği gibi 16 başlık altında incelemiştir.

Yemin/söz ifade edenler (Hakk aşkına...)	Karşılama bildirenler (hoş geldiniz sefalar getirdiniz)
Dua ifade edenler (hatırın hoş olsun, Allah birini binlere katsın...)	Acıma bildirenler (yazık oldu)
Beddua ifade edenler (Allah'tan korkmaz kuldan utanmaz...)	İtiraz anlamı bildirenler (yağma yok...)
Ayrılık ifade edenler (sağ salim gel...)	Pişmanlık ifade edenler (tövbeler olsun...)
Felsefi niteliği olanlar (az yaşa uz yaşa)	Meydan okuma bildirenler (hodri meydan)
Övgü ifade edenler (gözümün nuru...)	Dini niteliği olanlar (Allah korusun)
Selamlaşma	Mübalağa bildirenler (kurban olsun...)
Tevekkül ifadesi olanlar (şükür olsun)	Diğer kültür unsurlarını bildirenler (müjdem i isterim...)

Tablo 3. Özdemir'in (2015) kalıp söz sınıflandırması

Kalıp sözlerin dil kullanıcılarına hazır birimler sunarak aralarındaki iletişimi anlamlandırma sürecini kolaylaştırdığı ve pratikleştirdiği söylenebilir. İletişim ortamında kalıp söz yerine atasözü de kullanılabilir. Kalıplaşmış dil birimlerinin kullanımında, iletişimde kolaylık ya da iletişim durumunun bağlamı da etkindir. Elbette ki bağlam, kalıp sözleri diğer kalıplaşmış birimlerden ayırmada tek ölçüt değildir. Kalıp sözler, deyim ve atasözlerine göre çok daha hızlı akla gelen ve kolay söylenen sözlerdir. Üstelik iletişim anında kalıp sözlerin üretimsel hata riski daha azdır.

Bazı araştırmacılar, Türkçe sözlü ve yazılı iletişim durumlarında kalıp ifadelerin özellikle tercih edildiğini, bu ifadelerin iletişimi kolaylaştırdığını ve Türk kültürünün dünyayı algılayış biçimini, insan ilişkilerini belirginleştirdiğini düşünmektedir (Aksan, 1996; Toklu, 2013). Bundan dolayı, söz varlığının tespit edilmesi ve ortaya konması amacıyla yapılacak çalışmalarda kalıplaşmış dil birimlerinin göz önünde bulundurulması zorunluluğu doğmaktadır (Gökdayı, 2019, s. 27). Bu amaçla yapılacak çalışmalarda kalıp sözleri diğer kalıp birimlerden ayıracak ölçütlerin de belirlenmesi gerekir. Çünkü herhangi bir dil birimini betimlemek isterken yapılacak ilk iş, o birimin yapısını ortaya koymaktır. Kalıp sözleri de içine alan kalıplaşmış birimlerin yapısını sorgulayan çalışmalarda; *birimlerin tanınması*, *kalıplaşma derecesi*, *değişkenlik*, *çok sözcüklülük* ve *türetimsellik* veya *dönüşümlülük* gibi temel niteliklerin önemli olduğu vurgulanmaktadır (Cermak, 2001'den akt. Gökdayı, 2019: 27).

Gökdayı (2019, s. 27) kalıp sözlerin yapısal özelliklerini *kalıplaşma derecesi*; *tek sözcük*, *öbek* veya *cümle dizilişi gösterme*; *az sayıda sözcükten oluşma*; *öteki kalıplaşmış birimlerden dönüşebilme* başlıkları altında toplarken aynı çalışmada kalıp birimlerin anlam bakımından iki niteliğine dikkat çeker: *gerçek veya değişmece anlamı olup olmadıkları* ve *kavramsal kümelenmeler*. Yapı ve anlamdan sonra kalıp birimlerin yerine getirdikleri işlevlerin ve bağlam ölçütünün ele alınması gerektiğini ifade eder. Son olarak da sıklıktan söz eder. Gökdayı (2019, s. 27) bu özelliklerin kalıp sözleri atasözü, deyim, ikileme ve birleşiklerden ayırt etme ölçütleri olarak görülebileceğini belirtir. Kalıplaşmış dil birimlerinin yapı, anlam, işlev, bağlam ve sıklık açısından incelendiği (Gökdayı, 2019, s. 28) tabloda ölçütler de sıralanmıştır. Kalıp sözlerin ölçütleri söz konusu Tablo 4'te şu şekilde gösterilmiştir:

Kalıp Sözler		
Yapı	<ul style="list-style-type: none">Tam veya yarı kalıplaşmaTek sözcük, öbek veya cümle halinde	<ul style="list-style-type: none">En az bir sözcükDeyim, ikileme ve birleşiklerden dönüşebilme
Anlam	<ul style="list-style-type: none">Gerçek veya değişmece anlam, ancak amaç anlamın aktarımı değil	
İşlev	<ul style="list-style-type: none">İyi veya kötü dilek bildirmeİletişim sürecini düzenleme	<ul style="list-style-type: none">Duygusal tepkileri dile getirmeToplumun inançlarını ve kültürel ayrıntılarını gösterme vb.
Bağlam	<ul style="list-style-type: none">Bazıları kesinlikle dil dışı bağlama bağlı	

	<ul style="list-style-type: none">• Bazıları da dil içi bağlam duyarlı• Çoğunlukla bağlam tarafından sınırlandırılır ve yönlendirilir.
Sıklık	<ul style="list-style-type: none">• Gerekli ve ayırt edici

Tablo 4. Yapı, anlam, işlev, bağlam, sıklık açısından kalıp sözler

Zijdervald (2010, s. 14), kalıp sözlerin kullanımında anlamdan ziyade işlevin ön planda olduğunu belirtmekte ve bunu bir örnekle açıklamaktadır: "Boğazına yemek parçası kaçan birinin sırtına refleksiyle vurup "helal" denildiğinde bunun ne yardımcı olan kişiyle ne de nefes almakta zorlanan kişinin durumuyla bir ilgisi vardır. Ayrıca "helal" sözcüğü yanımda yemek yiyen sevdiğimiz bir kişiye ve çoğunlukla evlat için bu lokmaların şifa olması anlamında kullanılan bir kalıp sözdür". Gökdayı (2019, s. 24) da işlevselliği "üzgünüm" birimi üzerinden açıklamaktadır: "Bir işi geri çevrilen kişiye görevlinin "üzgünüm" demesinin; görevlinin gerçekten üzgün olmasıyla ya da işi geri çevrilen kişinin gerçekten üzgün olup olmamasıyla ilgili değildir". Bu sözler, önceden belirli bir biçime girip hafızada öylece saklanan, söyleneceği sırada yeniden üretilmeyeip olduğu gibi hatırlanan ve belirli durumlarda söylenmesi toplumca benimsenmiş ve kullanım yerleri çok sınırlı olan kalıplaşmış dil birimleri (Gökdayı 2008:106) oldukları için bir toplumun hayır dualarını, dileklerini, beddualarını, duygusal tepkilerini, inançlarını, iletişim biçimlerini, törelerini, sembollerini vb. görmek açısından çok önemlidir.

Türkçenin inceliklerini ve güzelliklerini görebildiğimiz en uygun ortamlar edebî metinlerdir. Bu metinler aracılığıyla öğrenciler dili bilinçli kullanma becerisini sahip olabilirler. Kalıp sözler gibi somut olmayan kültürel mirasımızın tanınmasında ve kavranmasında Türkçe derslerinin önemi büyüktür. Türkçe dersleri aracılığıyla bu kültür birimleri gelecek nesillere aktarılır. Bu aktarım işlevinin yerine getirilmesinde Türkçe derslerinin ve amaca uygun olarak hazırlanmış Türkçe ders kitaplarının ve edebî metinlerin önemi büyüktür (Kolaç, 2009, s. 19-31).

Şiirlerinde Divan edebiyatının etkilerini sıklıkla gördüğümüz Mehmet Akif'in Türk milleti tarafından çok sevilmesinin asıl sebebi; kendisinin de halktan birisi olması, halkı gibi yaşaması ve şiirlerinde halkın dilini ustaca kullanabilmiş olmasıdır (Özdarendeli, 2007, s. 213). Şairin şiirlerindeki söz varlığını anlayabilmek için öncelikle hayatı ve edebî kişiliği hakkında bilgi sahibi olmak gereklidir.

Mehmet Akif'in Hayatı ve Edebî Kişiliği:

Mehmet Akif Ersoy, 20 Aralık 1873'te Fatih'te annesi Emine Şerife Hanım'a ait bir evde dünyaya gelmiştir. 27 Aralık 1936 tarihinde ise kendi ifadesiyle onu canlı bir cenazeye çeviren siroz hastalığı sebebiyle İstanbul'da vefat etmiştir. Mehmet Akif henüz Halkalı Baytar Mektebi'nde öğrenciyken sanat ve edebiyatla ilgilenmeye başlamıştır. Mülkiye'deki öğretmen Muallim Naci onu klasik edebiyatla tanıştırmıştır. Zamanın ihtiyaç ve şartlarına göre klasik edebiyatın yeniden canlandırılması gerektiğini düşünmüştür. Önceleri Muallim Naci'nin etkisiyle gazeller yazmıştır. Ancak yetiştiği çevre, onu geleceğe bağlı şiirler yazmaya yönlendirmiştir. Hatta Mehmet Akif Servet-i Fünun döneminde yaşamasına rağmen bu topluluğun sanat ve edebiyat anlayışına ilgi göstermemiştir. Bu nedendir ki Muallim Naci'nin etkisi de kısa sürmüştür.

Doğup büyüdüğü ve çevresini oluşturduğu Fatih semti, şairin eserleri üzerinde adeta bir ruh bırakmıştır. Hem hocası olan hem de babası gibi gördüğü Mehmet Tahir Efendi'den aldığı eğitimle hafızlığa başlamıştır. Yanı sıra Arapça ve Farsça öğrenmiştir. Böylece Mehmet Akif'in hayatında ve sanatında görülen kültürün doğu cephesi tamamlanmıştır. Diğer cephesini ise, daha sonra yapacağı Almanya gezisiyle tamamlamaya başlayacaktır. Baytar İbrahim Efendi'den aldığı Fransızca derslerinin yanında pozitif ilimlerle de ilgilenmeye başlamıştır. Bu süreçte Batı'nın ve Doğu'nun sentezi olarak idealleştirdiği *Âsım* tipi de ortaya çıkmıştır. Trablusgarp ve Balkan Savaşlarının ardından gelen savaşla işgal altına alınan Anadolu'nun çaresiz hâli, Mehmet Akif'i Millî Mücadele'de rol oynamaya sevk etmiştir.

Berlin'e ve Mısır'a yaptığı seyahatler, onu bir sosyolog gibi Doğu ve Batı uygarlığına ilişkin doğru ve özgün betimlemeler yapmaya yönlendirmiştir. Bu seyahatleri sırasında gözlemlediklerini ve yaşadıklarını şiirleri vasıtasıyla sunmuştur. Örneğin; "*Berlin Hatıraları*" şiiri bu şekilde ortaya çıkmıştır. Mehmet Akif bu şiiri bir hatıra olarak nitelendirse de şiirin bir seyahatname olduğu söylenebilir. Şair "Berlin Hatıraları"nda Berlin ve İstanbul'un bir karşılaştırmasını yapar (Uysal, 2008). Berlin'de gördüğü Avrupa, hayatının geri kalanında Mehmet Akif'in düşünce yapısını etkiler ve şair bu durumu şiirine yansıtır (Bostan Ünsal, 2005). Hayatı tüm gerçekliğiyle gözler önüne seren Mehmet Akif'in şiirlerine konu olan insanlar ve olaylar gerçektir. Bu durumu eserlerinde olduğu gibi bulmak mümkündür (Taş, 2017). Mehmet Akif'in edebî hayatının başlangıcı tam olarak belli değildir. Ancak 1904'ten sonra yazdıklarının hemen hemen tamamı

Safahat'a alınmıştır. Şair gençliğinde birçok gazel yazsa da sonrasında şiirini toplumsal konular üzerinde yapılandırmıştır (Akay, 2007'den akt. Deliçay & el-Katory, 2017, s. 33).

Mehmet Akif, Millî Edebiyat Dönemi'nde halk dilini, halkın değiş ve mecazlarını eserlerine yansıtmıştır (Özdarendeli, 2007, s. 215). Hayatının her dönemi mücadeleler içinde geçen şairin hayatının bütün bölümlerini büyük eseri olan *Safahat*'ta görebileceğimiz gibi Türk milletinin ıstırabını da bu eserde bulabiliriz. Meşrutiyetin ilanıyla birlikte Sırat-ı Müstakim Mecmuası'nda düzenli olarak şiirlerini yazmaya başlamıştır. Burada neşrettiği şiirlerini her biri *Safahat* ismini taşıyan yedi küçük kitapta yayımlamıştır: Birincisi hariç her kitabın özel bir başlığı vardı: Yedi kitabının birleşmesinden oluşan bu eserler şunlardır:

- 1- *Safahat* (Bu Safahat'ın adını 'Birinci Kitap' koymuştur.)
- 2- *Süleymaniye Kürsüsünde*
- 3- *Hakkın Sesleri*
- 4- *Fatih Kürsüsünde*
- 5- *Hatıralar*
- 6- *Aşevi*
- 7- *Gölgeler*

Mehmet Akif, sağlığında "*İstiklâl Destanı*"nı, "*Vedâ Haccı*"nı ve "*Selahaddin Eyyûbî'nin Kahramanlıkları*"nı yazmak istemiş ancak nasip olmamıştır (Deliçay, 2017, s. 53). Şair eserleriyle Türkçenin sade, doğal ve özgün örneklerini veren bir şiir ve nesir ustasıdır. Yalnızca doğup büyüdüğü İstanbul'da konuşulan edebî dili değil farklı kesimlerdeki Türkçeyi de çok iyi kullanmıştır. Rumeli ve Anadolu halkının kullandıkları kelimeleri ve deyimleri onların söyledikleri şekilde şiirlerine aktarmıştır. Halkın kullandığı kelime ve tabirleri, kalıplaşmış birimleri, hatta argo ifadeleri bile şiirlerine yansıtmıştır. Bu nedenledir ki Mehmet Akif'in şiirleri Türkçemiz açısından zengin bir dil malzemesidir (Küçük, 2014).

Türkçenin inceliklerini şiirleştirmiş olan şair halkın deyişlerini deyim ve atasözlerini ustalıkla kullanır (Parlatır, 1986, s. 98). Mehmet Akif'in Türkçeye olan sevgisi onu eserlerinde konuşma diline yaklaştırmıştır. Yanı sıra diğer dillere (Arapça, Farsça, Fransızca) olan ilgisini ve sevgisini de şiirlerinde görmek mümkündür. Bu durum onun yüksek bir dil formasyonuna sahip olduğunu (Zülfikâr, 1986, s. 76) göstermektedir. Türkçeye yönelik geniş bilgisi sayesinde işlediği konunun gerektirdiği kelimeleri, terimleri, mahalli tabirleri, argoları, bedduaları, ağzıları vb. bütün incelikleri ile bilmektedir (Hacıeminoğlu, 1970, s. 84). 1908'den sonra dilde görülen sadeleşme hareketinin izleri Mehmet Akif'in şiirlerinde de görülmektedir.

Mehmet Akif, duygu ve düşünce dünyasını halka daha kolay açabilmek, halka yaklaşmak, halkla bütünleşmek, hayalden uzak gerçekçi bir anlatımı yakalamak, bununla da ifadeye samimiyet kazandırmak gibi amaçlarla halk dilini şiirlerinde yoğun bir şekilde kullanmıştır. Hatta bu amaç için günlük konuşma dilinde sık rastlanılan argo ve küfürlü sözleri kullanmaktan da çekinmemiştir. (Yılmaz 2009, s. 189). Mehmet Akif, şiirlerinde sıklıkla karşılıklı konuşmalara yer verir. Usta şair, Tevfik Fikret'in nazma getirdiği konuşma tarzını halkın diliyle çok sade ve doğal bir söyleyişe ulaştırmıştır. Hatta *Âsım*'ın tamamında karşılıklı konuşmaları görmek mümkündür (Mazıoğlu, 1986, s. 24). Şinasi ile başlayan halka yakınlaşma düşüncesi, Mehmet Akif'te somutlaşmıştır. Safahat'ta felsefi konulardan kahvehane sohbetlerine kadar geniş bir halk tabakasının söz varlığını bulmak mümkündür. Toplumun her kesiminde konuşulan dilin biçimleri Mehmet Akif'in şiirlerinde mevcuttur. Onun şiirlerinde geçen şahıslar kendi dilleriyle konuşur. Örneğin küfe taşıyan bir çocuk ya da bir mahalle kadını kendisine has bir dille konuşmaktadır (Küçük, 2014, s. 101). Yazarken de yaşarken de Türk olduğunun bilinciyle davranan şairin sadeliği ve içtenliği ön plandadır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Halk dilinin ve kültürünün özelliklerini şiirine yansıtan Mehmet Akif'in dizelerinde kalıp sözlerin varlığını betimlemeye çalışmak Türkçe eğitimi açısından önemlidir. Bu doğrultuda alanyazın incelenmiş; şairin şiirlerinde ağırlıklı olarak değerler (ör. Erdem, 2021; İlhan, 2022; Karagöz, 2021;), inanç sistemi (ör. Can Uçar, 2020; İlter, 2020) dil yapısı (ör. Açıkgöz, 2019; Şeyda, 2011; Uluçay, 2014;) gibi konular üzerinde çalışıldığı belirlenmiştir. Şairin şiirlerinde geçen kalıp sözlerle ilişkin sınırlı sayıda kaynağa ulaşılmıştır (ör. Küçük, 2014; Özdarendeli, 2007; Yılmaz, 2009; Zülfikâr, 1986). Bu doğrultuda çalışmanın amacı; Türk edebiyatında hayatı şiirle birleştiren usta şair Mehmet Akif'in şiirlerinde geçen kalıp sözleri tespit ederek sınıflandırmak ve bu sözlerin Türkçe eğitimi açısından nasıl değerlendirilebileceğini ortaya koymaktır.

Böylece hem Türk milletinin ıstırabını onlarla birlikte yaşamış ve halk arasında geniş bir kabul görmüş olan İstiklal şairi Mehmet Akif'in şiirleri aracılığıyla Türk toplumunun duygusal tepkileri, düşünüş tarzı, ilençleri, hayır duaları, Allah'a olan inancı vb. bildirimleri tespit edilecek hem de Türkçe eğitimi için kullanılabilir Mehmet Akif'e ait bir "kalıp söz varlığı listesi" oluşacaktır. Böylelikle çalışmanın ilgili alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Yöntem

Bu çalışmanın deseni nitel araştırmaya uygun olarak tasarlanmıştır. Nitel araştırma ile ilgili alanyazında çok sayıda tanım mevcuttur. Bu tanımlar arasında öne çıkan ve en kapsayıcı olanlardan birisi ise Creswell'a aittir. Creswell (1994) kitabında nitel araştırmayı karmaşık ve bütüncül bir biçimde resmedilen; bunun da sözcüklerle, doğal bir ortamda görüşme yapılan kişilerden elde edilen detaylı raporlar ışığında sosyal veya insana özgü bir problemi sorgulama ve anlama süreci olarak tanımlamıştır. Tanımda da belirtildiği gibi bu çalışmada kalıp sözler incelenecektir. Türkçenin yapısı ve doğası gereği sözcükler çalışmaların temel yapı taşını oluşturduğu için nitel araştırma deseni kullanılmıştır. Yine aynı nedenden dolayı veri toplama yöntemi olarak doküman toplama yöntemi tercih edilmiştir. Yin (2011) bu kapsamda araştırmacılara birtakım öneriler sunmuştur. Bu çalışmada da kullanılan öneriler bağlamında ilk olarak toplanacak dokümanların kapsamının belirlenmesinin önemine dikkat çekilmektedir (Yin, 2011). İkinci olarak; bu çalışmada kullanılacak doküman toplama işlemi sonrası sonuçların hemen değerlendirilmesi yani doküman analizi öne çıkmaktadır. Doküman analizi, çoğunlukla diğer araştırma yöntemlerini tamamlayıcı nitelikte olmasına rağmen, bağımsız bir yöntem olarak da kullanılabilir. Doküman analizi ile amaç yazılı hâlde bulunan metinlerin araştırılmak istenen konu doğrultusunda analiz edilmesidir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Araştırmacı, verileri analiz ederken dokümanlarda yer alan verileri objektif olarak ele almalı, yorumlamalı, analiz sürecinde de olabildiğince titiz ve şeffaf davranarak, bilimsel etik unsurlarına dikkat etmelidir (Merriam, 2009). Bu açıdan doküman analizi eğitim alanında sıklıkla başvurulan bir yöntemdir (Ulutaş, 2017, s. 280).

Doküman analizi, araştırılması hedeflenen olgu ve olaylar hakkında bilgi içeren yazılı materyalin analizini kapsar. Bu araştırmada veriler, Mehmet Akif'in *Safahat* adlı eserinde yer alan şiirler yoluyla toplanmıştır. Araştırmada; eserin İnkılâp Kitabevi'nden çıkmış 1987 tarihli 22. baskısı kullanılmıştır. İncelenen şiirler 4-517. sayfa aralığında yer alan 513 sayfa şiirdir. Piyasada Ötüken, Çağrı, Akçağ, Kapı, Dergâh vb. yayınevlerinden çıkmış birçok *Safahat* baskısı vardır. Ancak bu çalışma için araştırmacının inisiyatifiyle İnkılâp Kitabevi'nin 1987 tarihli 22. baskısı kullanılmıştır. Bu baskıda şiirler sadeleştirilmemiş hâliyle yayımlanmıştır. Yanı sıra incelenen baskıda sayfa sonlarında yabancı sözcüklerden bazılarının Türkçeleri verilmiştir. Bu baskıdaki eser toplamda 596 sayfadır. Ancak şiirler, 3 ila 517. sayfalar arasında yer almakta ve araştırmacının dokümanını oluşturmaktadır. Bu araştırma için toplamda 514 sayfa şiir tek tek okunup kalıp sözler açısından incelenmiştir. İnceleme sırasında Gökdayı'nın (2019) araştırmasında belirttiği 17 alt başlık tema olarak kullanılmıştır.

Araştırmacı öncelikle; geçerlilik ve güvenilirliğe ilişkin birtakım önlemler almıştır. Geçerliliğe ilişkin olarak araştırmacı, Miles ve Huberman'a göre (1994) olgulara ilişkin yorumların gerçek durumu ne denli yansıttığını irdelemiştir. Sonrasında; LeCompte ve Goetz'nin (1982) güvenilirliğe ilişkin olarak belirtmiş oldukları başka araştırmacıların da sürece dâhil edilmesi işlemini uygulamıştır. Bu kapsamda Türkçe eğitimi bölümünde görev yapan bir öğretim üyesi ve 3 Türkçe öğretmeninden oluşan dil uzmanlarından görüş istemiştir.

Nitel araştırmalarda inanılabilirliği artırmak için pek çok yöntem vardır. Bunlardan biri, uzman incelemesi (peer debriefing)dir (Holloway & Wheeler, 1996). Bu incelemede uzman, araştırmacının deseninden toplanan verilere, bunların analizine ve sonuçların yazımına kadar olan süreçlere eleştirel bir gözle bakar ve araştırmacıya geri bildirimde bulunur (Başkale, 2016, s. 25). Bu amaçla mevcut araştırma için dokümandan elde edilen veriler, Türkçe eğitimi bölümünde görev yapan bir öğretim üyesi ve 3 Türkçe öğretmeninden oluşan dil uzmanları tarafından incelenmiştir. Sırayla şu aşamalar gerçekleştirilmiştir:

- 1- Dil uzmanlarına kalıp sözlerle ilgili tekrar niteliğinde bilgi verilmiştir.
- 2- Kalıp sözlerle ilgili akıllarına takılan hususlar cevaplandırılmıştır.
- 3- Gökdayı'nın (2019) belirlediği boş kategori tablosu ve araştırmacı tarafından *Safahat*'ta geçen kalıp sözlerin listesi dil uzmanlarına verilmiştir.
- 4- Öğretmenlerden bu kalıp sözleri, ilgili olduklarını düşündükleri temaya yazmaları istenmiştir.
- 5- Öğretmenlerden toplanan bu dört ayrı veri araştırmacının kendi verileriyle karşılaştırılmış

ve hangi tema altında yığılma varsa o görüş kabul edilmiştir.

Mehmet Akif'in bazı kalıp sözleri sıklıkla kullandığı (heyhat, Hele, Hah şöyle, yâ Râb, ayol...) görülmüş ancak tabloda sadece karşılaşılan ilk örnekler ve sayfa numaraları verilmiştir.

Bulgular

Türkçe eğitimi açısından Mehmet Akif'in şiirlerinde kalıp söz varlığının değerlendirildiği bu çalışmada Gökdayı'nın (2019) alt başlıklarından faydalanılarak toplamda 513 sayfada (sayfa 3-sayfa 517 arası) yer alan şiirler incelenmiştir. Ancak şu 4 başlık altında yer alan kalıp söz örneklerine rastlanılmamıştır:

1. *Ayrılık bildiren kalıp sözler*
2. *Bâtıl inançları bildiren kalıp sözler*
3. *Konuşanı veya dinleyeni yüceltme bildiren kalıp sözler*
4. *Minnet/teşekkür bildiren kalıp sözler*

Mehmet Akif'in şiirlerinin kalıp sözler açısından incelendiği mevcut araştırmada *Safahat*'ta yer alan şiirlere odaklanılmış ve Gökdayı'nın (2019) sınıflandırmasından hareketle Tablo 5'teki sonuçlara ulaşılmıştır.

Kategoriler	Frekans
Hayır dua ve iyi dilek bildiren kalıp sözlerin sayısı	12
Küfür, beddua-ilenç bildiren kalıp sözlerin sayısı	24
Duygusal tepkileri dile getiren kalıp sözlerin sayısı	60
Selamlaşma bildiren kalıp sözlerin sayısı	4
Sembolik olarak ödüllendirme bildiren kalıp sözleri sayısı	1
Bir isteği kabul veya reddetme bildiren kalıp sözlerin sayısı	5
Bir istek bildiren kalıp sözlerin sayısı	4
Özür dileme bildiren kalıp sözlerin sayısı	1
Töre, gelenek ve kültürel değerleri yansıtan kalıp sözlerin sayısı	4
Dinleyeni eleştirme, uyarma, tehdit etme bildiren kalıp sözlerin sayısı	19
Genel bir davranış veya düşünce bildiren kalıp sözlerin sayısı	32
Dini inançları bildiren kalıp sözlerin sayısı	38
Soru sorup cevap isteyen kalıp sözlerin sayısı	8
TOPLAM	212

* Bu çalışma sıklık çalışması olmadığı için tekrar eden kalıp söz sayıları toplama dâhil edilmemiştir. Her farklı kalıp söz bir defa sayılmıştır.

Tablo 5. Safahat'ta yer alan kalıp söz kategorileri ve sayıları

Tablo 5 incelendiğinde Mehmet Akif'in incelenen şiirlerinde duygusal tepkileri dile getiren (f=60), dini inançları bildiren (f=38) ve genel bir davranış veya düşünce bildiren (f=32) kalıp sözlere daha fazla yer verdiği belirlenmiştir. Şairin en az özür dileme (f=1) ve sembolik olarak ödüllendirme (f=1) bildiren kalıp sözlere yer verdiği tespit edilmiştir. Şairin Tablo 5'te belirtilen kategoriler altında yer alan kalıp söz varlığı listesi Tablo 6'da detaylı bir şekilde sunulmuştur.

Hayır dua ve iyi dilek bildiren kalıp sözler	Küfür, beddua-ilenç bildiren kalıp sözler	Duygusal tepkileri dile getiren kalıp sözler
Bereket versin (s.70) Hayr olur (s.99) İyâzen-billâh (s. 179) Uğurlar ola! (s. 270) Rabbim utandırmasın! (s. 287) Çok yaşa! (s. 365) Gazâ mübârek ola! (s. 387) Hak şaşırtmasın kulunu (s. 388) Hayırdır inşallah! (s. 388) Berhurdâr ol (s. 414) Afiyet olsun (s. 422) Allah'a emânet (s. 439)	Cehennem ol! (s. 25) Yazık (s. 27) Adı batsın (s. 32) Köpoğlu (s. 42) Defol! (s. 88) Pampin (s. 89) Sürüm sürüm sürünün (s. 90) Ulan! (s. 122) Hay köpoğlu köpek (s. 122) Yağma yok (s. 122) Besmelesiz... (s. 123) İt oğlu (s. 123) Vay babasının canına (s. 123) Belânı ara (s. 123) Size haltetme düşer (s. 127) Gözü çıksın (s. 128) Kör olsun (s. 282) Çüş be! (s. 331) Kahrolası (s. 335) Halt ediyorsun (s. 373) Ne bunak şeysin (s. 373) Eşhedü-bi-llâh eşsek (s. 375) Gebermediydi (s. 388) Yüzler karası (s. 495)	Heyhât (s. 21) Ayol (s. 25) Görecek şey değil (s. 26) Ne çâre (s. 33) Hele! (s. 40) Gör hele (s. 57) Vah vah (s. 68) Neme lâzım (s. 70) Tak dedi canıma (s. 71) Yaşasın (s. 93) Hey gidi hey (s. 93) Hayret (s. 117) Ne haddimize (s. 123) Ne mümkün (s. 123) Hiç de ... değil (s. 161) Yürekler yarası! (s. 163) Mahal yok (s. 168) Âlâ (s. 169) Çâre yok (s. 170) Hayrettir (s. 171) Aman yâ Rabbi (s. 174) Of (s. 175) Aman! (s. 176) Yâhu (s. 182) Hey (s. 192) Hey gidi (s. 217) Bak hele (s. 225) Adam sen de (s. 239) Öyle ya (s. 268) Ne saygısızlık bu! (s. 268) Hah! (s. 276) Haydi (s. 289) Ne iyi (s. 327) Patlıyor musun? (s. 331) Ne zorun? (s. 331) İllâllah! (s. 331) Destûr! (s. 332) Vay canına (s. 336) Hay (s. 338) Aman Allah'ım (s. 365) Olmaz olaydın (s. 368) Ne çâre (s. 378) Yaşamaktan ne çıkar (s.
Soru sorup cevap isteyen kalıp sözler Nen var? (s. 126) Nasıl bilirsiniz ey Müslümanlar? (s. 136) Hüsn-i şehâdet edersiniz ya? (s. 136) Kime dert anlatacaksın? (s. 163) Ne sandın? (s. 194) Ne var, ne yok (s. 278) Lebbey? (s. 405) Ne zorun var? (s. 408)	Töre, gelenek ve kültürel değerleri yansıtan kalıp sözler Öp oğlum amcanın elini (s. 25) Allah'tan utan (s. 31) Boşsun! (s. 43) Ayıptır (s. 285)	

Sembolik olarak ödüllendirme bildiren kalıp sözler Âferin (s. 123)	Özür dileme bildiren kalıp sözler Affedersin (s. 429)	379) Bahtın utansın (s. 382) Aman be (s. 388) Bayıldım be (s. 391) Ne kolay söylemesi (s. 398) Bildim bildim (s. 405) Hadi öyleyse (s. 406) Hem nasıl (s. 406) Ne mümkün? (s. 401) Ya ne? (s. 373) Ne deyim? (s. 375) Bu ne iş? (s. 395) Ne çıkar? (s. 409) Boş ne desen (s. 424) İllâllah (s. 432) Ne çare! (s. 480) Amanın! (s. 480) Eyvahlar ola! (s. 507)
Selamlaşma bildiren kalıp sözler Selâmünaleyküm (s. 40) Bin selâm olsun (s. 46) Aleyküm selâm (s. 365) Selâmetle (s. 438)	Bir istek bildiren kalıp sözler Buyrun efendim (s. 13) Bırakın hâlime beni (s. 13) Buyrun (s. 120) Lütfedin (s. 435)	Bir isteği kabul veya reddetme bildiren kalıp sözler Ne hâcet (s. 11) Hay hay (s. 25) Ne gezer (s. 26) Âmennâ (s. 269) Eyvallah (s. 432)
Dinleyeni eleştirme, uyarma, tehdit etme bildiren kalıp sözler Söz dinle! (s. 11) Kendine iyi bak (s. 12) İnsâf etme! (s. 29) Uzatma! (s. 32) Utan azıcık (s. 41) Lâf anlamaz mısınız? (s. 89) Dikkat edin! (s. 93) Yavaş be! (s. 331) Behey! (s. 366) Babanın kestiği tırnak bile olmazsın (s. 366) Yıkıl ordan! (s. 74) Yola gel şöyle (s. 393) Geç git (s. 400) Döverim ha! (s. 402) Bırak Allah'ı seversen (s. 428) Lâhavle! (s. 433) Uzun ettin (s. 433) Merhametin yok mu? (s. 465) Haddini bil! (s. 512)	Genel bir davranış veya düşünce bildiren kalıp sözler Etmeye gelmez acele (s. 11) Kim bilir (s. 13) Ağzı yok, dili yok (s. 25) Tesadüfe bak (s. 26) Ha olmuş ha olmamış (s. 33) Ne yalan söyleyeyim (s. 69) Sözüm ona (s. 123) Adam hesabına koymam (s.125) Yetişir artık (s. 128) Şüphe yok (s. 150) Varsın olsun (s. 155) Fazlası yok eksigi var (s. 165) Hiç unutmam (s. 166) Dursun varsın (s. 174) Hah şöyle (s. 241) Keyfine bak (s. 268) Nemiz eksik (s. 323) Âlemde bir olsun aramazsın (s. 365) Herif öldü mü sağ kaldı mı (s. 365) Yaşlanmaya görsün (s. 365) Eksik bir o kalmıştı (s. 365)	Dini inançları bildiren kalıp sözler Kıyamet mi kopar? (s. 13) Yâ Rabbi (s. 14) Yârab (s. 55) İlâhi (s. 15) İnşallah (s. 32) Hudâ âlim! (s. 41) Sevabına say (s. 52) Allah bilir (s. 55) Allah Allah (s. 63) Hudâ bilir (s. 64) Yâ Rabbi şükür (s. 69) Maşallah (s. 87) Günahtır (s. 88) Allah için (s. 122) Alimallah (s. 122) Billâh (s. 122) Dua et (s. 129) Kerem et (s. 130) Merhamet et (s. 136) Helal edin hakkınızı (s. 136) Helal olsun (s. 136) İnâyet ola (s. 149) Billâhi (s. 167) Hâşâ (s. 168)

Mum gibi dosdoğru (s. 366) Gelelim meselenin halline (s. 375) Gezerim abdala çıkmış gibi (s. 379) Tık nefes olmuş (s. 381) Geçmişe mâzî derler (s. 387) Oynadı hop hop göbeği (s. 406) Cuk oturmuş (s. 414) Hâcet yok îzâha (s. 452) Başka yol yok (s. 456) Ne masal şey! (s. 494) Kismete bak! (s. 507)	Lâhavle (s. 175) Âmennâ (s. 192) Yâ Hay! (s. 248) Rabbim görür (s. 268) Maâzallah! (s. 282) Yâ ibâd-Allah (s. 284) Hepsi Allah'tan (s. 286) Hudâ rızası için (s. 350) Çok şükür hâlîme (s. 373) Evelallah (s. 374) Hamdolsun (s. 398) Tövbeler olsun (s. 410) Hudâ'dan dilerim (s. 494) Hak'tan dilerim (s. 495)
--	---

* Bu çalışma sıklık çalışması olmadığı için tekrar eden kalıp söz sayıları toplama dâhil edilmemiştir. Her farklı kalıp söz bir defa sayılmıştır.

Tablo 6. Safahat'ta geçen kalıp sözler ve sayfa numaraları

Tablo 6'da yer alan 212 tane kalıp sözün dışında eserde "*filanca oğlu filan*" (s. 376), "*cici bey*" (s. 405), "*babanın cânı için*" (s. 438) kalıp sözleri yer almaktadır ancak çalışmada bu kalıp sözler Tablo 1'de yer alan alt başlıklardan birine dâhil edilememiştir. "*Filanca oğlu filan*" ifadesinin anlatıcı tarafından belirsiz bir durumu tanımlama olarak kullanıldığı düşünülebilir. Çünkü bu ifade kitabın *Âsım* kısmında cümlede, "*Filânca hânedede...sâkin...filânca oğlu...filân*" şeklinde geçmektedir. Görüldüğü gibi kimin oğlu olduğu belirsiz olan bir ifade söz konusudur ve bu başlıklardan birinin altında değerlendirilememiştir. Sayfa 438'de geçen "*babanın cânı için*" kalıp sözüne benzer şekilde tabloda "*Allah için*" ya da "*Hudâ rızası için*" kalıp sözleri vardır ve bu kalıp sözler *dini inançları bildiren kalıp sözler* başlığı altında yer almaktadır. Ancak "*babanın cânı için*" ifadesinde bir dini inanç bildirimi yoktur. Bu nedenle bu başlık altında değerlendirilmesi uygun görülmemiştir. Gene *Âsım* bölümünde; "Batmadık bir yeriniz kaldı mı, bilmem, *cici bey*?" dizesinde geçen "*cici bey*" in alaycı bir hitap şekli olduğu ve bağlamdan yola çıkılarak şairin duygusal bir tepkiyle "*cici bey*" dediği düşünülebilir. Ancak bunu listeye yazarken örneği bağlam içinde göstermek gerekir. Aksi takdirde bunu salt "*cici bey*" şeklinde okuyan bir okuyucu için bu birimin bir iltifat bildirimi olduğu düşünülebilir ki tabloda böyle bir kategori bulunmamaktadır. Bunların dışında kitapta anlamı tam olarak tespit edilememiş olan "*pampin*" kelimesi geçmektedir. "Hay yetişmesin *pampin*!" (s. 89) ve "Yazma sittin sene, *pampin*, yap elinden geleni" (s. 374) cümlelerinde yer alan "*pampin*" kelimesinin anlamını karşılayacak bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Mehmet Akif Ersoy'un şiirlerindeki kalıp sözlerin belirlendiği bu çalışmada şairin farklı kategorilerde bulunan birçok kalıp söze yer verdiği tespit edilmiştir. Şairin şiirlerinde en çok "duygusal tepkileri dile getiren", "dini inançları" ve "genel bir davranış veya düşünce bildiren" kalıp sözlere yer verdiği görülmüştür. En az "özür dileme" ve "sembolik olarak ödüllendirme" bildiren kalıp sözlere yer verdiği belirlenmiştir. Bununla birlikte "ayrılık", "bâtil inançlar", "yüceltme", "minnet/teşekkür" bildiren kalıp sözlerin bulunmadığı tespit edilmiştir.

Söz varlığı öğretimi, toplumsal kültür aktarımının en önemli aracıdır. Özellikle kalıplaşmış ifadeler bir toplumun duyuş ve düşünüş özelliklerini yansıtarak önemli bir görev üstlenirler. Bu öğretimin en önemli ortamları Türkçe dersleridir (Yazıcı Okuyan, 2012, s. 41). Bulgularda ortaya çıkan sonuçlarda görüldüğü gibi kalıp sözlerin Mehmet Akif'in şiirlerinde zengin bir şekilde kullanılması Safahat'ta konuşma dilini başarıyla yansıttığını göstermektedir. Türkçe derslerinde ve ders kitaplarında Mehmet Akif'i anlatırken bu sözlere yer vererek o döneme ait kültür unsurlarını gelecek kuşaklara aktarabiliriz. Böylece genç kuşaklar arasında bu sözler yaygınlaşabilecektir. "Unutulmaya yüz tutmuş kelimelerin toplum hafızasında canlandırılmasında bu sözlerin önemi büyüktür" (Özdemir, 2015, s. 293). Kalıp sözler, aynı dili konuşan bir toplumun kültürüne ışık tutar. Dolayısıyla Mehmet Akif'in şiirlerinde yer alan kalıp sözler aracılığıyla Türk toplumunun kültürel ve toplumsal yapısını, inançlarını, insan ilişkilerindeki ayrıntılarını, gelenek ve göreneklerini tanıma fırsatı buluruz.

Türkçenin söz varlığında önemli bir yeri olan kalıp sözler, dilsel üretimi kolaylaştıran dilin hazır ifadeleridir ve dil açısından büyük bir zenginliktir. Bu zenginlik, anlam aktarımı sırasında dil kullanıcılarına yaratıcı ve özgün seçenekler sunmaktadır. Doğru ve yerinde kullanılan kalıp sözler tarafların birbirlerini

anlamalarını ve uyumlu bir iletişim kurmalarını sağlar (Gökdayı, 2008, s. 106). Hızlı ve akıcı iletişime izin veren bu sözleri iletişimde bir kısa yol olarak görebiliriz. İletişimdeki bu rolü nedeniyle alanyazında ilişki sözleri olarak da adlandırılan kalıp sözler, kültür kodların aktarımını sağlaması yönüyle de kültürbirimler adını alırlar (Bayraktar, 2019, s. 14.). Uzun zaman içinde kalıplaşan ve toplumun inancını, düşünce tarzını ve deneyimlerini geleceğe taşıyan bu kalıplaşmış birimler toplumsal bellekteki kodları da gelecek kuşaklara aktarırlar. Uzun süreli bellekte yer alan bu kodlar otomatik olarak devreye girer ve iletişimi kolaylaştırırlar (Wood, 2002). Kime, neyi, hangi koşullarda söyleyip söylemeyeceğimizi belirleyen toplum normlarının yanı sıra kültür çok daha belirleyicidir (Kula, 1996, s. 46). Kültürün taşıyıcısı olan bu kalıp sözler, ait olduğu toplumun sosyal hayatı ve kültürü hakkında önemli bilgiler verir (Bayraktar, 2019, s. 180). Çalışmamızın odak noktası olan Mehmet Akif'in şiirleri vasıtasıyla bu kültür kodlarını anlamak ve aktarmak çok önemlidir. Türkçenin iletişime ve kültüre dayalı anlam ufkunu görmek için Safahat'ı kalıplaşmış dil birimleri düzleminde tekrar tekrar okuyup anlamak gerekir.

Eserde bulgular bölümünde de belirtildiği gibi kalıp söz olarak tespit edilen *pampin* kelimesinin anlamı üzerinde alanyazında açıklayıcı bir bilgi bulunamamıştır. Bağlamdan yararlanılarak bunun argo bir hitap sözcüğü (Aydoğan, 1997) olduğu düşünülmüş ve bu ifade *küfür, beddua-ilenç bildiren kalıp sözler* başlığı altında değerlendirilmiştir. Yılmaz da yaptığı çalışmada (Yılmaz, 2009) "*pampin*" kelimesini aşağıdaki sözlüklerde aradığını ancak bulamadığını ifade etmiştir:

- "Türk Dil Kurumu (2005). **Türkçe Sözlük**, (10. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu.
Türk Dil Kurumu (2009a). **Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü**.
Türk Dil Kurumu (2009b). **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü**.
Devellioglu, F. (1993). **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**. (11. Baskı). Ankara: Ak Kitabevi Yayınları
Sami, Ş. (1987). **Kamûs-i Türki** (2. Baskı). İstanbul: Çağrı Yayınları.
Paşa, A.V. (2000). **Lehçe-i Osmani**. Ankara: Türk Dil Kurumu.
Dictionnaire Le Nouveau Petit Robert, (1994), Paris.
(TLFi) Le Trésor de la Langue Française Informatisé." (Yılmaz, 2009).

Alanyazında "*pampin*" kelimesiyle ilgili açıklayıcı bir çalışma bulunamamıştır. Bu durum Mehmet Akif gibi önemli bir şairin söz varlığıyla ilgili tespitlerin bugüne kadar yapılmamış olduğunu göstermektedir. Birkaç çalışmanın (Aydoğan, 1996; Aydoğan, 1997; Küçük, 2014; Safi, 2021; Yılmaz, 2009) dışında "*pampin*" kelimesinin anlamına ve açıklamasına yer verilmemiştir. Aydoğan (1996, s. 47) "*pampin*"i argo söz olarak değerlendirir. Yılmaz (2009) ise çalışmasında kelimeyi sözlüklerde aradığını ancak bulamadığını belirtmiştir. Safi (2021, s. 31) de kelimeyi farklı bir şekilde değerlendirir ve II. Abdülhamid'in etrafındaki adamlara olan nefretini "*pampin-yaşlı-bunak; zebani kıyafetli; gulyabâni vb.*" benzetmelerle gösterdiğini söyler. Bu kelime Türkçe olmadığına göre Mehmet Akif'in bildiği diğer dillerde bir karşılığının olması beklenir. Ancak ne Fransızca sözlükte ne de Almanca ya da Farsça sözlükte böyle bir kelimeye rastlanmıştır. Hâlbuki Mehmet Akif çok iyi derecede Fransızca bilen bir şairdi. "Arapça, Farsça ve Fransızca dillerindeki yetkinliği, bu alanlarda te'lif ve tercüme eserler verecek düzeydeydi" (Öztürk, 2016, s. 61). Hatta Yusuf Akçura ve Doktor Adnan Bey bir gün Büyük Millet Meclisi'ne ellerinde bir Fransızca gazete ile gelip Akif'ten Pierre Loti'nin Türklerle ilgili bir yazısını tercüme etmesini isterler (Timur, 2014, s. 71). Banarlı (2004) da çalışmasında Mehmet Akif'in Fransızca eserleri tercüme ederek edebi yönüne şekil verdiğini belirtmiştir. Ancak "*pampin*"in Fransızca bir kelime olduğuna dair bir bilgi bulunamamıştır.

Araştırmanın bulgularından hareketle bu alanda çalışacak olanlara şu önerilerde bulunulabilir:

Safahat'la ilgili yapılan bir çalışmada; toplam sözcük sayısının 10.000'den fazla olduğu ve bunun yaklaşık 5200'ünün farklı sözcüklerden oluştuğu belirtilmektedir. Bu verilerden hareketle, şairin her bir sözcüğü ortalama iki defa kullandığının anlaşıldığını ve her kelimenin ikinin altında bir kullanım sıklığına sahip olmasının şaşırtıcı olduğu dile getirilmektedir (Küçük, 2014, s. 101-102). Bu nedenledir ki başka bir çalışmada Mehmet Akif'in şiirlerindeki kalıp sözlerin sıklık çalışmaları yapılabilir.

Türkçe dersleri, söz varlığının metinler aracılığıyla geliştirilmesini sağlayan en uygun ortamlar olduğu gibi öğrencilerin hem okul hayatında başarılı olmalarını sağlayacak hem de sosyal hayatta ihtiyaç duyacakları dil becerilerini zenginleştirecek önemli bir ortamdır (Süğümlü & Eraslan, 2019, s. 631). Bu amaçla mevcut çalışmada kalıp söz varlığının önemine yönelik veriler incelenmiştir. Ortaya çıkan bu kalıp sözler Türkçe derslerinde kullanılabileceği gibi yabancı dil olarak Türkçeyi öğrenen kişiler için de eşsiz bir fırsattır. Böylece Türkçenin hafızasında saklanan bu kalıplaşmış dil birimleri, Türkçenin yabancı dil olarak öğretilmesine katkı sağlayabilir. Yabancı dil olarak Türkçe öğrenmek isteyenler, Türkçe kalıp sözlerin en güzel örneklerini ve inceliklerini Mehmet Akif ve onun şiirleri vasıtasıyla öğrenme fırsatı bulabilirler.

Çocuklarda bir öğrenme stratejisi olarak kalıp söz varlığı formül dizilerinin kullanıldığına dair kanıtlar vardır (Wood, 2002, s. 4). Görünen o ki, çocuklarda birinci ve ikinci dil edinimi sırasında büyük ölçüde dil

girdisindeki kalıp söz dizileri benimsenir ve daha sonra bunlar işlevsel olarak kullanılmaya başlanır. Zamanla analitik bilişsel becerilerdeki artışın bir sonucu olarak kalıp söz varlığı gelişmeye başlar. Dolayısıyla Türkçe ders kitaplarında yer alacak doğru metinler aracılığıyla kalıp söz varlığının kullanım alanı genişletilebilir.

Bu bir sıklık çalışması değildir ancak Safahat'ta geçen kalıp sözlerin sıklık çalışmalarının yapılması Mehmet Akif'in en çok kullandığı kalıp sözleri görmek ve bir dönemin toplum hayatına ışık olmak açısından oldukça önemlidir.

Dilin işleyişinde önemli bir rol oynayan bu sözlerin Türkçe eğitiminde üzerinde sıklıkla durulması gerekir. Özellikle Türkçe ders kitaplarında kalıp sözlerin sıklıkla geçtiği edebî metinler tercih edilebilir ve bu yolla genç nesillere kültür aktarımı yapılabilir. Bu kalıp sözler öğrencilerin dillerini kullanma becerilerini geliştirebileceği gibi onların toplumsallaşma sürecine de katkı sağlayacaktır (Canbulat & Dilekçi, 2013).

Burada özellikle üzerinde durulan konu; Mehmet Akif'in şiirlerindeki kalıp söz varlığının betimlenmesidir. Türkçe ders kitaplarında kalıplaşmış ifadeler anlatılırken Mehmet Akif'in şiirlerinden örnekler verilmesi bu açıdan önemlidir. Böylece Türk dilinin zarafetini gözler önüne seren bu şiirler vasıtasıyla Türkçenin kalıp söz varlığını anlamak ve anlatmak çok daha etkileyici bir hâle gelebilecektir.

Gökdayı (2019, s. 30), kalıp sözlerin daha çok bir işlevi yerine getirmek amacıyla kullanıldığını belirtir. Bu nedenle çalışmalarda; kalıp sözlerin anlamsal içeriğinden çok işlevinin açıklanmasının faydalı bir yaklaşım olduğunu savunur. Sonrasında derlendiği derlemdeki sıklık sayısının önemli bir tanık olduğunu belirterek bu sözlerin kullanımına dair örnekler üzerinde durulması gerektiğini salık verir. Mevcut çalışmada kalıp sözlerin sıklığı incelenmemiştir. Bu nedenle konuyla ilgilenen araştırmacılar, Mehmet Akif'in çalışmalarında sıklık çalışması yapabilirler.

Wray (2002, s. 18'den akt. Gökdayı, 2008, s. 90), kalıplaşmış dil birimlerinin sözlü ve yazılı iletişim sırasında çok fazla çaba istemeden kullanıldığını ve kısa zamanda söylenip anlaşıldığını belirtmiştir. Bu nedenle yaygın bir şekilde kullanılan kalıp sözler, özellikle konuşma eylemi sırasında konuşan(lar) tarafından kolayca hatırlanıp dinleyici(ler) tarafından da kolayca algılanabilmektedir. Bundan dolayı kalıplaşmış öğelerin, sözlü ve yazılı iletişimde, söz varlığının kullanımı kolay ve elverişli birimleri olduğu söylenmektedir (Gökdayı, 2008, s. 90). Mevcut çalışmada şairin şiirleri yazılı bir dil ürünü olarak incelenmiştir. Sonraki çalışmalarda konuşma becerisine yönelik kalıp söz varlığı çalışmaları yapılabilir.

Mehmet Akif'in şiirlerinde oldukça fazla olan mübalağalı sayılabilecek sıfat tamlamaları mevcut çalışmada kalıp söz olarak değerlendirilmemiştir. Örneğin Canbulat ve Dilekçi (2013, s. 224), ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki (5-8) kalıp sözleri incelemişler ve 171 tane kalıp söze ulaşmışlardır. Ayrıca bu sözlerin geçiş sıklığına da bakmışlar ve tablolarında yer alan "unutulmaz şair" ve "ölümsüz bir şiir" tamlamalarını kalıp söz olarak değerlendirmişlerdir. Ancak kalıp sözler bir dilin kolay değişmeyen (Özdemir, 2015, s. 286) unsurlarıdır. Gökdayı (2011, s. 69) belirli iletişim durumlarında geleneksel olarak kullanılan bu sözlerin o toplumun kültür tarihinde bir devamlılık gösterdiğini belirtmektedir. Bir milletin kolektif bilinç ve şuurunu izlediğimiz bu yapıların yazara özgü bir söz sanatıyla ya da sıfat tamlamasıyla örneklendirilemeyeceği düşünülmektedir. Bu tartışmadan yola çıkarak kalıp söz kavramı üzerinde yeni ve farklı bakış açılarıyla yapılacak açıklayıcı çalışmalara ihtiyaç vardır.

Çıkar Çatışması Beyanı

"Türkçe Eğitimi Açısından Mehmet Akif Ersoy'un Şiirlerinde Kalıp Söz Varlığının Değerlendirilmesi" başlıklı makalemiz ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur ve yazarlar arasında da herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Açıkgöz, G. (2019). *Mehmet Akif'in Safahat adlı eserinde isim tamlamalarının incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş.
- Aksan, D. (1996). *Türkçenin sözvarlığı*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Aksan, D. (2002). *Ana dilimizin söz denizinde*. Ankara: Bilgi Yayınları.
- Aydoğan, B. (1996). Mehmet Akif'in manzum hikâyeleri. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(4), 7-54.
- Aydoğan, B. (1997). Mehmet Akif Ersoy'un Meyhane ve Mahalle Kahvesi şiirleri üzerine bir

- değerlendirme. *Türkoloji Araştırmaları, Fuat Özdemir Anısı Özel Sayı*, 85-106.
- Banarlı, N. S. (2004). *Resimli Türk edebiyatı tarihi (I.Cilt)*. İstanbul: Devlet Kitapları.
- Başkale, H. (2016). Nitel araştırmalarda geçerlik, güvenilirlik ve örneklem büyüklüğünün belirlenmesi. *DEUHFED*, 9(1), 23-28.
- Bayraktar, S. (2019). *Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde bir kültür aktarım aracı olarak kalıp sözler* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Bostan Ünsal, F. (2005). Mehmet Akif Ersoy. Yasin Aktay (Ed), *Modern Türkiye'de siyasi düşünce-İslamcılık*. 6/73-91. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Can Uçar, E. (2020). *Mehmet Akif Ersoy'un eserlerindeki temel değerlerin din eğitimi açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Canbulat, M., & Dilekçi, A. (2013). Türkçe ders kitaplarındaki kalıp sözler ve öğrencilerin kalıp sözleri kullanma düzeyleri. *Electronic Turkish Studies*, 8(9), 217-232.
- Creswell, J. W. (1994). *Research design qualitative and quantitative approaches*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Çotuksöken, Y. (1994). *Deyimlerimiz*. İstanbul: Özgül Yayınları.
- Deliçay, T. (2017). Mısırlı Edip Abdulvehhâb Azzâm'ın kaleminden Mehmet Akif. M. C. Çolak ve E. T. Tüfekçi (Ed), *Mehmet Akif'in Mısır ve Almanya günleri* içinde (s. 47-55). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Deliçay, T., & el-Katory, S. (2017). Mehmet Akif'in Mısır'daki çalışmaları ve kültürel çevresi. M. C. Çolak ve T. T. Tüfekçi (Ed), *Mehmet Akif'in Mısır ve Almanya günleri* içinde (s. 29-39). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Demir, M., & Uzdu Yıldız, F. (2016). Yabancı dil olarak Türkçede bildirişim konularına göre kalıp sözler. *Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 1-28.
- Erdem, H. (2021). Mehmet Akif Ersoy'un Safahat'ında toplumsal değişimin sosyolojisi (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul.
- Ersoy, M. Â. (1987). *Safahat*. Ankara: İnkılâp Kitabevi.
- Gökdayı, H. (2008). Türkçede kalıp sözler. *Bilig*, 44, 89-110.
- Gökdayı, H. (2011). *Türkçede kalıp sözler*. İstanbul: Kriter Yayınları.
- Gökdayı, H. (2019). Türkiye Türkçesinde kalıp sözler, bu sözleri içeren bir sözlük ihtiyacı ve hazırlama yöntemi. *TÜRK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 7(19), 18-35.
- Günay, V. D. (2007). *Sözcükbilime giriş*. İstanbul: Multilingual.
- Hacıeminoğlu, N. (1970). Safahat'ın dil ve üslûbu. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 18, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını.
- Holloway, I., & Wheeler, S. (1996). *Qualitative research for nurses*. Oxford: Blackwell Science Ltd.
- İlhan, K. (2022). *Tevfik Fikret ve Mehmet Akif Ersoy'da kötülük problemi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- İlter, N. (2020). *Mehmet Âkif Ersoy'un inanç dünyası* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Karagöz, H. (2021). *Mehmet Akif Ersoy ve Tevfik Fikret'in şiirlerindeki kopuş, süreklilik ve yenilik* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Kolaç, E. (2009). Somut olmayan kültürel mirası koruma, bilinç ve duyarlılık oluşturmada Türkçe eğitiminin önemi, *Millî Folklor Dergisi*, 11(82), 19-31.
- Korkmaz, Z. (2003). *Gramer terimleri sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Kula, O.B. (1996). Dilin kültürelliği ya da kültürün dilselliği. *Bilim ve Ütopya*, 46-47.
- Küçük, M. (2014). Mehmet Âkif Ersoy ve Türkçe. *Türkoloji Dergisi*, 21(2), 93-112.
- LeCompte, M. D., & Goetz, J. P. (1982). Problems of reliability and validity in ethnographic research. *Review*

of *Educational Research*, 52, 31-60.

- Mazıoğlu, H. (1986). *Ölümünün 50. yılında Mehmet Âkif Ersoy'u anma kitabı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, 7-28.
- Merriam, S. B. (2009). *Qualitative research. A guide to design and implementation*. San Francisco: John Wiley-Sons.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. (2nd ed). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Nattinger, J. R., & DeCarrico, J.5. (1992). *Lexical phrases and language teaching*. UK: Oxford University Press.
- Okuyan Yazıcı, H. (2012). İlköğretim Türkçe ders kitaplarında bir kültür aktarımı aracı olarak kalıp sözlerin kullanımı üzerine bir inceleme. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 16(2), 31-46.
- Özdarendeli, Ç. (2007). Mehmet Akif'in şiirlerinde halk ağzı. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 212-245.
- Özdemir, C. (2015). Bir kültür unsuru olarak âşık edebiyatında kalıp sözler. *Journal of International Social Research*, 8(38), 286-294.
- Özkan, M. (2015). Edebiyatta dil kullanımı. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 52(52), 65-77.
- Öztürk, M. (2016). Milli şairimiz Mehmet Akif Ersoy'un gerçekleştirilmeyen projeleri. *Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 1(2), 61-82.
- Parlatır, İ. (1986). *Ölümünün 50. yılında Mehmet Âkif Ersoy'u anma kitabı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, 97-127.
- Safi, İ. (2021). Mehmet Âkif Ersoy ve Sultan II. Abdülhamid meselesi. *Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Dergisi TÜRKDED-3*, 23-58.
- Searle, J. (1969). *Speech Acts: An Essay In The Philosophy Of Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Süğümlü, Ü., & Eraslan, A. (2019). Ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer alan metin türleri ile kalıplaşmış söz varlığı ilişkisi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 7(3), 630-646.
- Şeyda, A. (2011). *Mehmet Akif Ersoy'un Safahat'ında söz dizimi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Şimşek, N. (2015). Evaluation of the texts in Turkish as a foreign language course books in terms of formulaic expressions. *International Journal of Sport Culture and Science*, 3(Special Issue 3), 809-827.
- Tannen, D., & Öztekin, P. C. (1981), *Formulaic expressions in Turkish and Greek*. in Florian Coulmas (ed.), *Conversational Routine* (pp. 37-54). the Hague: Mouton.
- Taş, H. (2017). Mehmet Âkif Ersoy'un Almanya günlerinin edebî eserleri üzerindeki tesiri. M. C. Çolak ve E. T.. Tüfekçi (Ed), *Mehmet Akif'in Mısır ve Almanya Günleri içinde* (s. 23). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Timur, K. (2014). Mithat Cemal Kuntay'ın gözüyle Mehmet Akif. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(11), 53-78.
- Toklu, M. O. (2013). *Dilbilime giriş*. Ankara: Akçağ Basım.
- Uluçay, M. (2014). *Mehmet Akif Ersoy'un eserleri üzerinde dil ve üslup incelemesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Ulutaş, B. (2017). Doküman analizi. F. N. Seggie ve Y. Bayyurt (Ed.), *Nitel araştırma yöntem teknik analiz ve yaklaşımları içinde* (s. 279-297). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Uysal, M. (2008). *Mehmet Akif'in Berlin Hatıralarında batılı imgesi*. 1.Uluslararası Mehmet Akif Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Burdur, 539-547.
- Wood, D. (2002). Formulaic Language Acquisition And Production: Implications For Teaching. *TESL*

Canada Journal, 1-15.

Wray, A., & Perkins, M.R. (2000). The functions of formulaic language: An integrated model. *Language and Communication*, 20, 1-28.

Yazıcı Okuyan, H. (2012). İlköğretim Türkçe ders kitaplarında bir kültür aktarımı aracı olarak kalıp sözlerin kullanımı üzerine bir inceleme. *TSA*, 16(2), 31-46.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.

Yılmaz, A. (2009). Mehmet Akif Ersoy'un şiirlerinde halk dilinin kullanımı. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(11), 189-210.

Yin, R. K. (2011). *Qualitative research from start to finish*. NY: The Guilford Press.

Zijdeveld, A. C. (2010). *Klişelerin diktatörlüğü*. Çev. Kadir Canatan. İstanbul: Açılım Kitap.

Zülfikar, H. (1986). Mehmet Akif'in şiirinde söz varlığı. *Ölümünün 50. Yılında Mehmet Akif Ersoy'u Anma Kitabı* içinde (s. 75-82). Ankara: Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları.

Extended Abstract

It is possible to see life experiences transferred from generation to generation through stereotypes that give a great expressive power to the mother tongue. The wisdom of a nation is hidden in these words. These are structures that contain cultural units. These units have become language warehouses that carry intense emotions and information since the first time human beings started communicating. We find the mental structure and memory of humanity in the literary texts in which these units take place. Among these text structures, poems are produced for communicative purposes and have the highest permanence. This text structure offers its recipient a repertoire of the element to which it belongs.

It is possible to see these cultural units intensely in Mehmet Akif, a poet in whom Turkish poetry finds its true realism. The concepts that the poet especially emphasizes in his poems; reveal his nationalism, localism and populism. As a result of this situation, the poet reflects all the characteristics of society he lives in his poems. In this respect, in this study, the formulaic words in Mehmet Akif's poems were evaluated and the importance of this vocabulary in terms of Turkish education was discussed.

Through literary texts where we can see the subtleties and beauties of Turkish, students can have the skill of using the language consciously. Turkish lessons are of great importance in recognizing and comprehending our intangible cultural heritage such as stereotypes. These cultural units are transferred to future generations through Turkish lessons. In this respect, the aim of the present study is to identify and classify the words in the poems of master poet Mehmet Akif, who combines life with poetry in Turkish literature, and to reveal how these words can be evaluated in terms of Turkish education. Thus, through the poems of Mehmet Akif, the poet of Istiklal, who experienced the suffering of the Turkish nation with them and gained wide acceptance among the people, the emotional reactions of Turkish society, their way of thinking, their curses, their blessings, their belief in Allah, etc. A "pattern vocabulary list" of Mehmet Akif will be created, which will be used for Turkish education. Thus, it is thought that the study will contribute to the related literature.

The qualitative research method was used to carry out the research; Data were collected through document review. As a result of the research, 212 different phrases were identified in his poems. It has been determined that Mehmet Akif includes many phrases in different categories in his poems. In the poems, there were no stereotypical words declaring "separation, superstitions, exaltation, gratitude/thank you". In total, the poems on 513 pages (page 3-page 517) were analyzed. It has been determined that in these poems, formulaic words that express emotional reactions (f=60), religious beliefs (f=38) and a general behavior or thought (f=32) are given more place. It was determined that the poet included the phrases that indicate the least apology (f=1) and symbolic reward (f=1). It is possible to use the data obtained at the end of this pattern vocabulary study in Turkish lessons, and it can be suggested to be presented to the people who learn Turkish as a foreign language. Thus, these stereotyped language units stored in the memory of Turkish can contribute to the teaching of Turkish as a foreign language. Those who want to learn Turkish as a foreign language can find the opportunity to learn the best examples and subtleties of Turkish phrases through Mehmet Akif and his poems.

During the first and second language acquisition of children, the phrases in the language input are adopted to a large extent and then they are started to be used functionally. Over time, as a result of the increase in analytical cognitive skills, the vocabulary begins to develop. Therefore, the usage area of the pattern vocabulary can be expanded through the correct texts to be included in Turkish textbooks. This is not a frequency study, but it is very important to do frequency studies of the stereotypes in Safahat, to see the most frequently used formulaic words by Mehmet Akif and to shed light on the social life of a period.

These words, which play an important role in the functioning of the language, should be emphasized frequently in Turkish education. Especially, in Turkish textbooks literary texts with common phrases can be preferred, and in this way, culture can be transferred to younger generations. The subject that is especially emphasized heres the description of the pattern vocabulary in Mehmet Akif's poems. In this respect, it is important to give examples from Mehmet Akif's poems while explaining stereotyped expressions in Turkish textbooks. Thus, through these poems that reveal the elegance of the Turkish language, it will become much more impressive to understand and explain the Turkish vocabulary.

